

378
К72

P-11

1703-p

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

КОСТЕНКО Людмила Василівна

УДК 378.937

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

13.00.01 - теорія та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Костенко

Київ - 1998

НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова

100310272

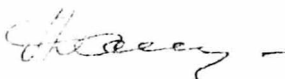
Дисертацією є рукопис.
Роботу виконано в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти України.

Науковий керівник	доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України КОВАЛЬ Лариса Григорівна, Київський університет імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри педагогіки
Офіційні опоненти	доктор педагогічних наук, професор КУЗЬ Володимир Григорович, Уманський державний педагогічний інститут імені П.Г.Тичини, ректор доктор педагогічних наук, доцент ОЛЕКСЮК Ольга Миколаївна, Київський державний університет культури і мистецтв, доцент кафедри народних інструментів
Провідна установа	Кіровоградський державний педагогічний університет імені В.Вінниченка, кафедра педагогіки, Міністерство освіти України, м.Кіровоград

Захист відбудеться "19" лютого 1998 р. о 14³⁰ год.
на засіданні спеціалізованої вченої ради К 01.33.08 в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова (252601, м.Київ, вул.Пирогова,9).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (252601, м.Київ, вул.Пирогова,9).

Вчений секретар
спеціалізованої
вченої ради

Долинська Л.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Актуальність теми. В умовах відродження національної культури та освіти особливо значення набуває інтелектуалізація усіх сфер життєдіяльності суспільства, яка сьогодні перебуває у фокусі філософських, соціальних та педагогічних досліджень. Як суспільний процес вона ставить два основних завдання: формування інтелекту, що відповідає сучасному розвитку суспільства, і його повноцінне, раціональне застосування. Організація цього сприятиме збагаченню нації, створить умови для виконання поставлених завдань.

Нині вже не можна стверджувати, що система керування вищою школою повною мірою відповідає сучасним вимогам. Про це свідчать і недоліки в підготовці спеціалістів із вищою освітою. Вони виявляються в слабкій організації навчального процесу, у високих показниках відрахування з вузів та низькій успішності студентів, у недостатньому сформованні у випускників умінь самостійно вирішувати професійні завдання, у низькому рівневі професійного спрямування та наполегливості. Це призводить до значної професійної міграції молодих спеціалістів після закінчення ними вузу.

Реформування системи освіти в Україні здійснюється на основі декларованих Законом "Про освіту" принципів. Серед них особливе місце посідають такі, як: диференціація освіти; орієнтація на застосування педагогічних систем; демократизація навчально-виховного процесу. Кінцевим результатом їхнього втілення має стати виховання соціально активної, творчої, вільної особистості.

У науково обґрунтованому керівництві навчально-виховним процесом у системі вищої педагогічної освіти важливу роль відіграють встановлення та вивчення факторів, що визначають успіх професійної підготовки та формування особистості такого вчителя, який зможе реалізувати завдання Державної національної програми "Освіта" ("Україна ХХІ століття").

Неабиякого значення набуває подальше розроблення фундаментальних філософсько-соціальних проблем, що дають змогу осмислити особливості сучасних вимог до освіти та виховання. До таких проблем належить і діяльність особистості, життя якої психолого-педагогічна наука розглядає як систему діяльностей, що послідовно змінюють одна одну (Л.С.Виготський, В.В.Давидов, О.В.Запорожець, М.С.Каган, С.Л.Рубінштейн, Д.Б.Ельконін та ін.)

В основі навчання лежить навчально-пізнавальна діяльність індивіда, яка пов'язана з оволодінням соціальним досвідом, що його накопичило людство. Учені вважають, що будь-яке раціональне навчання, яке максимально стимулює розвиток, має ґрунтуватися не на обмежених можливостях пам'яті, а на фактично безмежних можливостях мислення.

На думку болгарського вченого І.Марєва, не знання, а пізнання має бути ідеалом педагогічного процесу. Знання - лише засіб для розвитку пізнання, пізнавальної та творчої активності учнів. Отже, викладач з інформатора повинен перетворитися на організатора навчально-пізнавальної діяльності студентів. Цим, передовсім, і визначається актуальність дослідження.

Проблему навчально-пізнавальної діяльності широко і в різних аспектах досліджує педагогіка та психологія: аналізується структура навчальної діяльності, визначаються шляхи формування її компонентів (Ш.О.Амонашвілі, С.І.Архангельський, Ю.К.Бабанський, В.П.Беспалько, В.В.Давидов, Д.Б.Дмитрієв, Д.Б.Ельконін, Т.А.Ільїна, В.Я.Ляудіс та ін.), встановлюються засоби розумової діяльності, роль міжпредметних зв'язків у цьому процесі (Д.М.Богоявленський, П.Я.Гальперін, І.Д.Зверев, К.М.Кабанова-Меллер, І.Я.Лернер, Н.Ф.Тализіна та ін.), вивчаються можливості навчальної діяльності у формуванні творчих здобутків особистості (І.Я.Лернер, О.М.Матюшкін, О.Я.Савченко, Г.С.Сухобська, Н.Ю.Посталюк, П.І.Підкасистий та ін.), розкривається значущість формування навчально-пізнавальних мотивів для успішного оволодіння навчальною діяльністю (Г.К.Маркова, Т.М.Морозова, Г.І.Щукіна, Ю.К.Бабанський, О.К.Дусавицький), розглядаються питання індивідуалізації навчальної діяльності (О.К.Кирсанов, Т.В.Васильєва, Я.І.Бурлака, К.Б.Бабенко).

У працях учених висвітлюються проблеми активізації пізнавальної діяльності: визначення дидактичних умов, форм і методів активності у навчальному процесі (С.І.Архангельський, Т.А.Ільїна, В.О.Сластьонін, Н.Ф.Тализіна, Т.І.Шамова, Г.І.Щукіна), розкриття психологічних аспектів активізації пізнавальної діяльності (Б.А. Ананьєв, Л.С.Виготський, О.М.Леонтьєв, С.Л.Рубінштейн).

Істотний внесок у розроблення проблем навчально-пізнавальної діяльності зробили В.О.Бєліков, А.І.Дьомін, В.Д. Земзіюліна, О.І.Остапенко, Г.Г.Даниленкова, Л.М.Русаківа, Т.В.Васильєва, Т.І.Франчук. Автори розглядали дидактичні основи організації навчально-пізнавальної діяльності, організації її контролю та можливості поєднання групових та індивідуальних форм цієї діяльності.

✓ Беспосередньо питанням оптимальної організації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів музики присвячено праці Л.Б.Бартенєвої, Ж.Б.Дебелой, В.С.Єліссєєвої, Т.О.Естриної. Автори підкреслюють важливу роль взаємозв'язку диригентського та хорового класів у формуванні в студентів хормейстерських знань та умінь. Л.Б.Бартенєва, Ж.М.Дебела вказують на доцільність залучення студентів до самостійної роботи з другого семестру. Г.О.Первушиною доведено важливість міжпредметних зв'язків хорознавства, диригування та хорового класу для успішного формування в студентів репетиційних прийомів роботи з навчальним хором, Є.В.Куришевим визначено шляхи формування виконавських умінь як компонентів професійної готовності майбутнього вчителя музики, О.П.Рудницькою розроблено систему формування естетичних оцінок у студентів музично-педагогічних факультетів, Н.Л.Білоу розроблено дидактичні умови творчої активності студентів у процесі індивідуального навчання.

✓ Проаналізовані дослідження дають нам змогу розглядати навчально-пізнавальну діяльність через категорії "діяльність", "пізнання", "пізнавальна діяльність", "навчальна діяльність" з тим, щоб вийти на більш широке її визначення. Навчально-пізнавальна діяльність, на нашу думку, є підструктурою діяльності як системи. Її особливість полягає в спрямуванні стру-

ктурних компонентів (мотиваційного, теоретичного, операційного та оцінного) на здійснення цілей, завдань, змісту та результатів навчання.

Вивчення теорії та практики вищої школи свідчить про те, що існують суперечності, які гальмують розвиток системи вищої освіти, а відтак потрібні докорінні зміни в педагогічних системах, що діють нині.

До таких суперечностей належать: а) потреба у висококваліфікованих спеціалістах і застосування низькорезультативних педагогічних технологій; б) рівень вимог до якості підготовки висококваліфікованих спеціалістів і недосконала навчально-програмова документація (навчальні плани, програми, підручники і методичні рекомендації); в) необхідність глибокого вивчення різних професійних дисциплін і обмеженість бюджету часу; г) об'єктивне завдання інтенсифікації навчання та виховання і недосконалість матеріально-виховного процесу, матеріально-технічної бази музично-педагогічних факультетів педагогічних вузів; д) розвиток системи освіти на демократичних засадах (потреба у творчому спеціалістові) і існування режиму навчання із сталою системою обмежень; е) потреба у спеціалістові, здатному самостійно вирішувати будь-які завдання професійного характеру, і слабка увага до формування впродовж навчально-виховного процесу такої важливої якості, як самостійність.

Усунути ці суперечності можна різними шляхами, та найбільш ефективним є використання сучасних педагогічних технологій (А.М. Таламарчук, О.Я.Савченко, М.М.Скаткін, І.Ф. Харламов), орієнтованих на широке застосування різних форм і методів активного навчання та посилення самостійності студентів (Л.І.Божович, О.К.Дусавицький, В.С.Ільїн, Л.Г.Коваль, Ю.В.Шаровий, Г.І.Щукіна та ін.)

Таким чином, актуальність проблеми, її недостатня розробленість у науковій літературі, а також потреба музично-педагогічних факультетів педагогічних вузів у подібних дослідженнях визначили тему дисертації "Педагогічні умови організації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів музики". Тема дисертації входить до плану науково-дослідних робіт Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова як складова колективної теми кафедри педагогіки.

Мета дослідження - теоретично обґрунтувати та експериментально апробувати дидактичну модель організації навчально-пізнавальної діяльності студентів, що сприяє ефективному формуванню педагогічної спрямованості та досягненню високого рівня професійної підготовки студентів до вокально-хорової роботи в школі.

Гіпотеза: високий рівень розвитку навчально-пізнавальної діяльності студентів досягається завдяки структурній супідрядності усіх її елементів як педагогічної системи. Цей рівень забезпечується послідовною реалізацією таких взаємопов'язаних умов: організаційні: а) обґрунтування структури змісту диригентсько-хорової підготовки; б) відбір найдоцільніших форм організації навчального процесу у зв'язку зі специфікою професійної діяльності вчителя музики; в) проектування вивчення диригентсько-хорових дисциплін на основі програмово-цільового методу; г) впровадження педагогічної оцінки рівня підготовки студентів у практичну діяльність.

методичні: а) добір та структурування змісту предметів диригентсько-хорового циклу; б) розроблення та впровадження диференційованих навчально-пізнавальних завдань у процес викладання; в) дотримання послідовності в реалізації принципів створення групових тематичних занять; г) єдність контролю та самоконтролю в оцінці рівня професійної підготовленості студентів до роботи в школі.

Відповідно до мети та висунутої гіпотези визначено такі **завдання** дослідження:

- на підставі теоретичного аналізу структурних компонентів навчально-пізнавальної діяльності обґрунтувати її як педагогічну систему;

- визначити критерії та рівні сформованості компонентів навчально-пізнавальної діяльності студентів музично-педагогічних факультетів, які забезпечуються вивченням циклу диригентсько-хорових дисциплін;

- теоретично обґрунтувати та експериментально апробувати педагогічні умови організації навчально-пізнавальної діяльності студентів, що сприяють ефективному формуванню педагогічної спрямованості студентів і досягненню високого рівня їхньої професійної готовності до роботи в школі;

- експериментально апробувати дидактичну модель вивчення диригентсько-хорових дисциплін;

- розробити методичні рекомендації для викладачів музично-педагогічних факультетів щодо керівництва навчально-пізнавальною діяльністю студентів.

У ході дослідження, здійсненого у двох взаємопов'язаних аспектах - теоретичному та дослідно-експериментальному - було застосовано такі **методи**:

теоретичні: вивчення та аналіз філософської літератури, наукових праць з теорії пізнання, структури людської діяльності; критичний аналіз психолого-педагогічних досліджень з проблеми активізації навчальної діяльності; аналіз досвіду роботи викладачів кафедр хорового диригування музично-педагогічних факультетів та вчителів музики загальноосвітніх шкіл;

емпіричні: методи масового збору інформації (анкетування, тестування, інтерв'ю, бесіди), спостереження, рейтинг, творчі завдання, аналіз навчальної документації, педагогічний експеримент (констатуючий, формуючий).

Експериментальною базою дослідження слугували музично-педагогічні факультети Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова, Дрогобицького державного педагогічного інституту ім. І.Франка, Ніжинського педінституту ім. М.В.Гоголя, Вінницького державного педагогічного інституту.

Всього дослідженням охоплено 40 викладачів диригентсько-хорових дисциплін та 800 студентів.

Наукова новизна дослідження полягає у створенні дидактичної моделі вивчення диригентсько-хорових дисциплін; у визначенні педагогічних умов організації навчально-пізнавальної діяльності студентів музично-педагогічних факультетів; у визначенні критеріїв та рівнів сформованості компонентів такої діяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні методичних рекомендацій, які можуть бути використані викладачами музично-педагогічних факультетів педагогічних закладів вищої освіти при підготовці методичного забезпечення навчання, застосування методів і форм педагогічного стимулювання.

Особистий внесок здобувача полягає в обґрунтуванні основних положень дослідження, безпосередній організації та проведенні експериментальної роботи, забезпеченні методичними матеріалами викладачів диригентсько-хорових дисциплін, зокрема диригування, хороведення, хорового практикуму.

Вірогідність наукових результатів і висновків забезпечується методологічним обґрунтуванням вихідних положень дисертації, ретельним опрацюванням наукових досліджень із педагогіки, психології та методики викладання диригентських дисциплін, детальним аналізом одержаних даних, застосуванням комплексу взаємодоповнюючих методів, об'єктивністю критеріїв, на основі яких було всебічно проаналізовано навчально-пізнавальну діяльність.

Дослідження здійснювалось у три етапи:

Перший етап (1986-1988 рр.) - аналіз філософської, дидактичної, соціально-психологічної та музично-методичної літератури з проблеми дослідження, спостереження за музично-виконавською діяльністю студентів в умовах реального навчального процесу, а також за їхньою музично-педагогічною діяльністю під час педагогічної практики в школі. Було відпрацьовано вихідні методологічні позиції, сформульовано проблему та основні теоретичні положення дослідження, визначено його об'єкт, предмет, гіпотезу, мету, методи, стратегію і тактику. Визначено комплекс музично-виконавських і педагогічних якостей, що забезпечують успішність професійної діяльності вчителя музики. У межах дослідно-експериментального обстеження було проаналізовано стан диригентсько-хорової виконавської підготовки студентів музично-педагогічних факультетів, з'ясовано причини ускладнень у їхній практичній діяльності.

На другому етапі (1988-1995 рр.) на підставі аналізу спеціальних досліджень з даної проблеми було обґрунтовано педагогічні умови організації навчально-пізнавальної діяльності студентів у процесі вивчення предметів диригентсько-хорового циклу, розроблено критерії та визначено рівень професійної підготовки учасників контрольної та експериментальної груп.

На третьому етапі (1995-1997 рр.) здійснено порівняльний аналіз результатів констатуючого та формуючого експериментів, їх опис та інтерпретацію. Осмислення та узагальнення результатів експерименту дало змогу підготувати ряд методичних рекомендацій, які було впроваджено в практику навчальної та позанавчальної діяльності студентів.

Апробація та впровадження результатів дисертації здійснювалися у ході дослідно-експериментальної роботи на базі музично-педагогічного факультету Ніжинського педагогічного інституту та в процесі вивчення диригування та хороведення на музично-педагогічних факультетах Дрогобицького державного педагогічного інституту ім. І.Франка, Вінницького державного педагогічного інституту та Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова. Основні положення та результати дослідження доповідались та обговорювались на міжвузівській науково-практичній конференції "Шляхи удосконалення професійно-педагогічній під-

готовки вчителя в умовах перебудови вищої та середньої школи" (м.Ніжин, 1993), на республіканській науково-практичній конференції "Народна пісня та впровадження її в навчально-виховний процес в умовах відродження національної культури" (м.Ніжин, 1994); на IV Європейському молодіжному музичному фестивалі (м.Будапешт, 1995), на III Міжнародному фестивалі духовної музики "Магутны Божа" (м.Могильов, 1995), на Міжнародній науково-методичній конференції "Актуальні проблеми гуманітарної освіти та виховання духовної культури студентів у сучасних умовах" (м.Київ, 1996).

Публікації: Основні теоретичні положення і висновки дисертації знайшли своє відображення у 6 публікаціях автора (з них 4 одноосібних): однієї статті у збірнику наукових праць, двох публікаціях у збірниках матеріалів міжвузівських науково-практичних конференцій, в одній методичній розробці, двох тез міжнародних науково-практичних конференцій.

Обсяг і структура дисертації.

Дисертаційна робота складається із вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (184 найменувань). Загальний обсяг дисертації 187 стор. основного тексту. У роботі наведено 21 таблиця, 2 схеми, 2 діаграми, 2 малюнки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його об'єкт, предмет, мета та завдання, сформульовано гіпотезу, основні методологічні засади та методи дослідження, етапи його здійснення, розкрито наукову новизну, теоретичну і практичну значущість, наведено відомості про апробацію.

У першому розділі "Формування навчально-пізнавальної діяльності майбутнього вчителя в теорії та практиці вузівського навчання" обґрунтовано поняття навчально-пізнавальної діяльності, здійснено аналіз філософської, психолого-педагогічної та музично-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми. У ньому також розглядаються зміст та особливості таких ключових понять, як "діяльність", "пізнання", "навчальна діяльність", "пізнавальна діяльність", розкривається структура навчально-пізнавальної діяльності, визначаються сутність, критерії та рівні сформованості її структурних компонентів.

Педагогічний аспект вивчення навчально-пізнавальної діяльності студентів охоплює широке коло філософських та психологічних проблем, розв'язання яких сприяє професійному становленню майбутнього вчителя музики. Філософський зміст категорії "діяльність", як цілеспрямованої активності соціального суб'єкта, розкрито в працях філософів-ідеалістів та марксистів. У них науково розроблено поняття та види людської діяльності, здійснено її системно-структурний аналіз, що має важливе методологічне значення для теорії і практики навчання.

Вчені (М.С.Коган, В.С.Ледньов, Л.Ніколов, Є.Г.Юдін), аналізуючи поліструктурний характер людської діяльності, визначаючи її природу як складну взаємодію мети, засобу і результату, обґрунтовуючи суть основних елементів (суб'єкт, об'єкт та активність суб'єкта), а та-

кож рівні, дійшли висновку, що поняття "діяльність" у сучасному пізнанні, особливо гуманітарному, відіграє методологічно центральну роль.

З аналізу психологічних концепцій діяльності, розглянутих у працях П.К.Анохіна, М.О.Бернштейна, Л.С.Виготського, П.Я.Гальперина, О.В.Запорожця, О.М.Леонтьєва, Й.Лінгарта, О.Р.Лурії, В.В.Медушевського, Є.М.Назайкінського, С.Л.Рубінштейна, Б.М.Теплова, Д.Б.Ельконіна випливає, що найефективнішим шляхом розвитку особистості в процесі навчання, формування в неї психічних новоутворень є розроблення і використання відповідних форм предметної діяльності, послідовне втілення принципу діяльності в навчанні, а не просте засвоєння знань, на чому до недавнього часу ґрунтувалась вся система освіти.

Основні положення загальної психології і теорії структурного аналізу діяльності, вихідні положення якої - це своєрідні відносини мотиву і цілі, є для нас визначальними в аналізі проблеми пізнавальної діяльності студентів під час навчання.

Педагогічна наука вивчає проблему діяльності особистості в контексті загальних завдань навчання, виховання та розвитку, підкреслюючи необхідність розрізнати її різновиди ("навчальна", "пізнавальна", "навчально-пізнавальна") у зв'язку з диференціацією діяльності усередині навчального процесу. Як показує аналіз праць вчених (Б.П.Єсіпова, В.І.Загвязинського, Т.А.Ільїної, Б.І.Коротяєва, І.Я.Лернера, М.І.Махмутова, Т.І.Шамової та ін.), сутність пізнавальної діяльності полягає в активному засвоєнні соціального досвіду, в набутті наукових знань, оволодінні способами практичної діяльності, методами і процедурами пізнання.

Т.Б.Габай, В.В.Давидов, Д.Деньов, О.О.Кирсанов, Е.І.Машбиць, Г.І.Шукіна, Д.Б.Ельконін в своїх дослідженнях підкреслюють необхідність навчальної діяльності для прискорення процесу пізнання навколишнього світу. Вона передбачає свідоме "присвоєння" тими, кого навчають, соціального досвіду при безпосередній або опосередкованій взаємодії з викладачем, щоб вони сформувалися як суб'єкти цієї діяльності.

Визначаючи навчальний процес складною динамічною системою, Г.І.Шукіна підкреслює, що навчальна діяльність - це єдність і взаємозумовленість навчальної діяльності вчителя і навчально-пізнавальної діяльності учня.

Визначенню оптимальних способів організації навчально-пізнавальної діяльності учнів у процесі навчання присвячені праці В.І.Андрєєва, Ю.К.Бабанського, П.М.Ерднієва, Л.Я.Зоріної, А.І.Зільберштейна, В.С.Ільїна, Л.Г.Коваль, В.В.Краєвського, Б.І.Коротяєва, В.Т.Кузя, О.М.Олексюк, Н.О.Половнікової, М.М.Скяткіна, О.В.Скрипченка, А.М.Сохора, Т.І.Шамової та інших дослідників.

В їхніх працях навчально-пізнавальна діяльність розглядається як активність особистості щодо виявлення зусиль, напруження розумових здібностей, як необхідна умова, зовнішня ознака зародження і розвитку самостійності, перетворююче ставлення суб'єкта до явищ та предметів, що оточують його.

На підставі аналізу категорій "діяльність", "навчальна діяльність" та "навчально-пізнавальна діяльність", розглянутих різними вченими-філософами, психологами, педагогами, ми дійшли висновку, що навчально-пізнавальна діяльність є підструктурою діяльності як сис-

теми. Особливістю її є спрямованість структурних компонентів на здійснення таксономії цілей, змісту та результатів навчання.

^ Мета навчально-пізнавальної діяльності студентів музично-педагогічних факультетів полягає в розвитку професійних вмінь та якостей майбутнього вчителя музики; завдання визначаються специфікою професійної діяльності вчителя музики, зміст являє собою системне втілення уявлення про рівень загальнопедагогічної та спеціалізованої підготовки, а результат зумовлюється ступенем готовності вчителя музики до практичної роботи в школі.

При визначенні змісту та структури навчально-пізнавальної діяльності ми спиралися на структурно-системний підхід як методологічну основу дослідження, який науково обгрунтовано в працях С.І.Архангельського, В.Г.Афанасьєва, Ю.К.Бабанського, В.П.Беспалько, В.В.Давидова, Т.А.Ільїної, О.В.Скрипченка, Н.Ф.Тализіної та ін.

Системний підхід, показує, що для пізнання системи необхідно вивчити її внутрішню будову, тобто встановити, з яких компонентів вона утворюється, якою є її структура і функції, а також фактори, що забезпечують її цілісність, відносну самостійність. Тому, спираючись на дослідження навчальної діяльності, що належать Є.І.Машбиць та Т.І.Шамовій, навчально-пізнавальну діяльність ми розглядаємо як сукупність чотирьох основоположних, на наш погляд, компонентів: мотиваційного (разом із орієнтаційним та ціннісно-вольовим), теоретичного (змістового), операційного та оцінного.

Змістові характеристики компонентів навчально-пізнавальної діяльності відігравали роль критеріїв її сформованості в студентів музично-педагогічних факультетів. До них належать:

- високий рівень навчально-пізнавальних інтересів і потреб (показники: соціально значущий характер, активність, стійкість, цілеспрямованість, ініціативність, самостійність);

- достатній обсяг інформації про хорове мистецтво, розвинуті диригентсько-хорові знання (показники: знання основних диригентсько-хорових категорій, хорової творчості вітчизняних та зарубіжних композиторів-класиків різних епох, творчих течій і напрямів, хорових колективів і відомих диригентів; системність та оперативність знань);

- високий ступінь оперування знаннями в практичній діяльності (показники: рівень оволодіння діями щодо формування цілей і програми діяльності; вміння аргументовано та логічно викладати свої судження при вербальній і музичній інтерпретації хорових партитур; уміння складати план роботи з хором, коригувати його під час репетиційної роботи, планувати та здійснювати концертну діяльність);

- розвинутість навчально-пізнавальних оцінних уявлень (показники: адекватність сприйняття та оцінки хорових творів рівневі диригентсько-хорового виконавства; відповідність самоаналізу, самоконтролю, самооцінки навчальних знань і дій об'єктивній цінності професійної підготовки).

Завдяки розробленим критеріям і показникам було встановлено три рівні сформованості навчально-пізнавальної діяльності студентів музично-педагогічних факультетів педінститутів: діяльнісно-творчий (високий), продуктивний (середній), репродуктивний (низький).

Високого (діяльнісно-творчого) рівня досягли лише 15,2% студентів. Їм притаманні активний і стійкий інтерес до предметів диригентського-хорового циклу, цілеспрямованість навчально-пізнавальної діяльності, якісне і систематичне виконання домашнього завдання, великого за обсягом та творчого за характером. На цьому рівні студенти виявляли усвідомлену потребу і самостійність у поповненні знань із диригентсько-хорових дисциплін. Респонденти цього рівня відрізнялися оригінальністю усних і письмових аналізів хорових партитур; відчуттям потреби в духовному збагаченні, тому для них характерною була активна участь у різноманітних формах позанавчальної вокально-хорової діяльності. Їхні теоретичні знання з диригентсько-хорових дисциплін виходили за рамки програмового матеріалу, студенти самостійно поповнювали та творчо використовували їх під час хорового практикуму. Їм властиві яскраво виявлені пізнавальні мотиви навчання; вони оволоділи операціями виявлення, порівняння та зіставлення музичних і виконавських засобів виразності. Студентам, що досягли цього рівня, притаманні емоційна чутливість, гнучке володіння вокальною, хоровою та диригентською технікою, а також уміння: логічно й аргументовано викладати свої судження при інтерпретації, використовуючи широкий спектр епітетів, порівнянь, синонімів та антонімів; спостерігати та аналізувати навчальний процес, планувати і коригувати свої дії в ході самостійного вирішення професійних завдань, давати точні критичні рецензії відповідей і виступів однокласників; виявляти естетичну та навчальну цінність диригентсько-хорових творів.

Середнього (продуктивного) рівня досягли 48,3% студентів. Для них характерні такі риси: виявлення пізнавального інтересу лише до окремих дисциплін диригентсько-хорового циклу; свідоме оволодіння знаннями і достатній обсяг їх, відповідно до програми; частково самостійне вирішення музично-педагогічних завдань; адекватне оцінювання художньої якості та естетичної значущості хорових творів; частково самостійне планування і коригування своїх дій у ході вирішення нових навчальних завдань, несистематичне відвідування вокальних та хорових концертів, позанавчальних колективів; брак ініціативи щодо самоосвіти; за доручене навчальне завдання вони беруться неохоче, потребують втручання в їхню діяльність колег і викладачів.

До низького (репродуктивного) віднесено значну частину студентів (36,5%), які виявляють нестійкий інтерес до предметів диригентсько-хорового циклу (хороведення, хорового практикуму). Такі студенти пасивні і несистематичні в навчанні; в них відсутня структурність знань; немає належного запасу вокально-хорової термінології; знання вони засвоюють шляхом механічного збирання розрізнених понять, а оперують ними в практичній роботі тільки за допомогою викладачів та керівників хорових колективів. Ці студенти не беруть участь в позанавчальній вокально-хоровій діяльності, майже не відвідують вокально-хорові заходи; в них не вироблено здатності до самооцінки та самоаналізу знань і вмінь.

Таким чином, констатуючий експеримент дав змогу встановити, що рівень готовності студентів до вокально-хорової роботи є невисоким. Це зумовлено несформованістю їхньої навчально-пізнавальної діяльності, мотиваційної сфери, професійних знань та вмінь, що не

сприяє професійно-педагогічній підготовці майбутніх вчителів до ефективної навчально-виховної роботи з учнями загальноосвітніх шкіл.

У другому розділі "Дослідно-експериментальна робота з організації навчально-пізнавальної діяльності студентів музично-педагогічного факультету" обґрунтовано педагогічні умови формування навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів музики, особливості моделі вивчення предметів диригентсько-хорового циклу, розкрито зміст, методика та технологію формування навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів музики, проаналізовано динаміку рівнів сформованості такої діяльності.

Основна формуюча дослідно-експериментальна робота здійснювалася в процесі вивчення предметів диригентсько-хорового циклу та в позанавчальній вокально-хоровій діяльності в хорових і вокальних самодіяльних колективах. У ході дослідження нами було визначено організаційно-педагогічну модель вивчення диригентсько-хорових дисциплін, яка сприяє ефективному формуванню навчально-пізнавальної діяльності. Модель включає:

1) педагогічні умови: а) організаційні, що включають обґрунтування структури змісту диригентсько-хорової підготовки; уточнення цілей та їхнє розмаїття відповідно до структури диригентсько-хорової підготовки; відбір найбільш доцільних форм організації навчального процесу в зв'язку зі специфікою професійної діяльності вчителя музики; проектування вивчення диригентсько-хорових дисциплін на основі програмно-цільового методу; впровадження педагогічної оцінки рівнів підготовки студентів до практичної діяльності (особистісні характеристики студентів, рівень виконання контрольних завдань); б) методичні (вибір і структурування змісту предметів диригентсько-хорового циклу; розроблення та впровадження диференційованих завдань у процесі викладання; додержання послідовності в реалізації принципів створення групових тематичних завдань; єдність контролю і самоконтролю в оцінюванні рівня професійної підготовленості студентів до роботи в школі);

2) етапи педагогічної роботи: організаційний, змістовий (технологічний), діяльнісний (операційний), оцінно-творчий;

3) форми педагогічної роботи: індивідуальні (диригування, виконання хорових партій, консультації з хорового практикуму); групові (диригування з організацією гомогенних та гетерогенних груп, тематичні семінари з диригування, навчальний діалог однокурсників на хоровому практикумі, уроки-заліки з диригування і хорового практикуму);

4) форми музично-просвітницької діяльності в позанавчальний час: керування дитячими вокальними ансамблями, участь у фольклорному ансамблі, вокально-теоретичній лабораторії, аматорському молодіжному хорі (фольклорно-етнографічна практика, зустрічі з видатними хоровими диригентами та професійними хоровими колективами, проведення бесід "за круглим столом", лекції-концерти в школах і професійно-технічних училищах, педінститутах; перегляд відеозаписів хорових концертів).

5) методи та прийоми педагогічної роботи (виконання навчально-диференційованих завдань; евристичні бесіди; хорові і диригентські знання; обговорення занять, колоквіумів, іспитів; підготовка варіантів хорового заняття за схемами, збітні хорові концерти, використання

міжпредметних зв'язків диригентсько-хорових дисциплін, пошукова робота, оцінно-художнє спілкування, порівняльна характеристика виконавських інтерпретацій).

Педагогічні умови організації навчально-пізнавальної діяльності реалізовувалися під час формуючого експерименту, який мав чотири етапи.

Перший (організаційний) етап дослідно-педагогічної роботи включав організацію навчального процесу, зокрема уточнення цілей диригентсько-хорових дисциплін відносно структури диригентсько-хорової підготовки, добір навчально-диференційованих завдань, методів організації навчально-пізнавальної діяльності, видів знань, зміну навчальних планів і форм контролю. Мета цього етапу - формування та розвиток мотиваційного компонента навчально-пізнавальної діяльності студентів для ефективного накопичення диригентсько-хорових знань та спілкування з хоровою творчістю. Завдання цього етапу полягало в тому, щоб під керівництвом педагога студенти могли раціонально організувати самостійну індивідуальну навчальну роботу в період адаптації у вузі, обґрунтувати й усвідомити значення диригентсько-хорових дисциплін для особистої професійної підготовки, розкрити зміст музично-просвітницької діяльності в позанавчальний час і свідомо визначити свою участь у будь-якому колективі. У процесі організації занять у класі диригування та хоровому класі було визначено і зафіксовано в матрицях-характеристиках початкові дані - рівні обізнаності з диригентсько-хоровим мистецтвом, ставлення студентів до хорового мистецтва, виявлення інтересу до нього.

На другому (змістовно-технологічному) етапі, метою якого було формування теоретичного компонента навчальної діяльності, передбачалося вирішення таких завдань: вироблення умінь і навичок аналізу творів хорового мистецтва; розкриття змісту та виражальних засобів диригентсько-хорового виконавства. У зв'язку зі специфікою практичних дисциплін диригентсько-хорового циклу, основна увага спрямовувалася на формування оперативності знань, яку ми вважаємо вирішальним показником готовності студентів-музикантів до практичної діяльності. На основі моделі диригентсько-хорової діяльності було визначено комплекс стрижневих умінь, які впливають на розвиток оперативності знань студентів: аналітичні, проєктувальні, конструктивні. На цьому етапі було використано такі методи, як виконання творчих навчально-диференційованих завдань, порівняльна характеристика виконавських інтерпретацій, використання міжпредметних зв'язків на основі застосування паралельної та блоково-паралельної систем навчання, евристичної бесіди, диригентські змагання. Поряд із індивідуальною формою навчання в класах диригування велику увагу було приділено груповій формі, яку впроваджували як систему групових тематичних занять, побудованих відповідно до структури диригентсько-хорової підготовки (від елементарних до інтегративних) в їхньому взаємозв'язку.

На третьому (діяльнісному) етапі формуючого експерименту роботу було спрямовано на формування операційного компонента навчально-пізнавальної діяльності студентів. Мета етапу полягала в накопиченні майбутніми вчителями музики певного запасу можливих способів вирішення професійних завдань щодо удосконалення умінь спілкуватися з хором, керувати хоровим колективом. Організація, стимулювання та регулювання пошуково-творчої діяльності

студентів забезпечувалася створенням цілеспрямованих умов і засобів. Це організація хорової практики як навчального діалогу викладач-група студентів, викладач - студент - практикант, студент - студент; засвоєння етапів хормейстерської діяльності (репетиційна робота, удосконалення слухового досвіду, набуття концертного досвіду, керування хоровим колективом); використання студентами узагальненого прийому роботи з хором; забезпечення практикантів схемами спостереження за роботою хормейстера, таблицями спеціальних термінів та слів, найчастіше використовуваних у хормейстерській діяльності, таблицями факторів, які впливають на різні компоненти хорової звучності; ведення студентами поурочних робочих щоденників під час хорового практикуму та складання звітів про роботу після його закінчення. На цьому етапі ми використовували такі методи, як метод індивідуального практикуму, підготовка варіантів хорового заняття за схемами, пошукова робота, звітні концерти хорових класів.

На четвертому (оцінному) етапі, метою якого було формування оцінного компонента навчально-пізнавальної діяльності студентів, передбачалося вирішення таких завдань: формування здатності самоаналізу, самоконтролю та взаємоконтролю, самооцінки та взаємооцінки диригентських якостей, вокально-хорових знань, умінь та навичок. У своїй роботі ми спиралися на розроблену Г.Ю.Ніколаї одинадцятибальну шкалу оцінки музичної інтерпретації творів студентами в рамках виконавської підготовки. Ця шкала давала змогу охопити всі рівні навчально-виконавської діяльності студентів (від нульового до творчого), а також співвіднести результати оцінювання в різних системах. Чітке уявлення про систему та критерії оцінювання комісією незалежних експертів музичної і вербальної інтерпретації сприяло формуванню самоконтролю і самооцінки студентів у процесі самостійної підготовки їх до колоквіумів, до письмового аналізу хорових партитур, хорового практикуму. На цьому етапі було використано нові групові форми - уроки-заліки в класах диригування та хорових класах. Оцінну діяльність було здійснено за розробленими картами спостережень та оцінки. Для стимулювання оцінної діяльності ми застосовували активні методи навчання: розв'язання ситуацій - завдань, оцінно-художнє спілкування.

Формуючий експеримент дав нам об'єктивну картину динаміки рівнів сформованості навчально-пізнавальної діяльності студентів музично-педагогічного факультету в умовах розробленої та апробованої нами методики формування навчально-пізнавальної діяльності майбутніх вчителів музики, а зіставлення одержаних даних із показниками констатуючого експерименту дало змогу зробити висновки про її ефективність. Ступінь результативності запропонованої моделі вивчення диригентсько-хорових дисциплін було визначено за допомогою вимірювань, проведених у контрольних та експериментальних групах. Показниками також були змістові характеристики компонентів навчально-пізнавальної діяльності.

Ефективність експерименту було перевірено за такими методами, як спостереження, анкетування, бесіди, вивчення матриць-характеристик, робочих щоденників студентів, математичне опрацювання результатів заліків, контрольних робіт, іспитів. Методи діагностування дали змогу одержати порівняльні дані, які свідчать про те, що внаслідок дослідно-експериментальної роботи кількість студентів із високим рівнем сформованості навчально-пізнавальної

ної діяльності в експериментальних групах зросла, а з низьким зменшилася. Так, наприкінці експерименту кількість студентів з високим рівнем зросла в експериментальній групі з 15,2% до 32,2%, тоді як у контрольній це зростання було незначним з 16,0% до 20,4%. Якщо на початку експерименту кількість студентів експериментальної групи із середнім рівнем становила 48,3%, з низьким - 36,5%, то наприкінці експерименту середній рівень зріс до 60,2%, а низький знизився до 7,0%, оскільки значна кількість студентів досягла середнього та високого рівня. У контрольній групі кількість студентів із низьким рівнем змінилася неістотно (з 36,3% до 27,6%). Динаміку рівнів сформованості навчально-пізнавальної діяльності студентів експериментальних і контрольних груп показано в табл. 1.

Таблиця 1

Рівні сформованості навчально-пізнавальної діяльності майбутніх вчителів музики

Рівень	Кількість студентів, які брали участь в експерименті, %			
	констатуючому		формулючому	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Діяльнісно-творчий (високий)	15,2	16,0	32,8	20,4
Продуктивний (середній)	48,3	48,7	60,2	52,0
Репродуктивний (низький)	36,5	35,3	7,0	27,6

З даних таблиці видно, що рівень сформованості навчально-пізнавальної діяльності є вищим у студентів експериментальних груп. Таким чином, формулючий експеримент підтвердив гіпотезу дослідження. Отже, педагогічні умови та модель вивчення диригентсько-хорових дисциплін виявилися досить ефективними.

На підставі результатів дослідження зроблено такі висновки:

1. Узагальнення результатів проведеного теоретичного дослідження засвідчили, що підвищенню ефективності навчально-пізнавальної діяльності студентів сприяла структурна супідрядність усіх її елементів як педагогічної системи, яка включає чотири основні компоненти: мотиваційний, теоретичний, операційний та оцінний.

2. Системний підхід до визначення поняття та структури навчально-пізнавальної діяльності дав змогу розробити критерії та рівні ефективності учіння студентів. Серед критеріїв, в основу яких покладена змістова характеристика компонентів педагогічної системи, виділяються: високий рівень навчально-пізнавальних інтересів і потреб; достатній обсяг диригентсько-хорових знань; високий ступінь оперування знаннями в практичній діяльності; розвинутість навчально-пізнавальних оцінних уявлень. З допомогою розроблених критеріїв і показни-

ків встановлено три рівні сформованості навчально-пізнавальної діяльності студентів музично-педагогічних факультетів педінститутів: діяльнісно-творчий (високий), продуктивний (середній), репродуктивний (низький). Результати дослідно-експериментальної роботи свідчать про значні позитивні зрушення в низькому та середньому рівнях сформованості їх навчально-пізнавальної діяльності.

3. Вивчення стану досліджуваної проблеми сприяло виявленню необхідності поглибленої реалізації взаємопов'язаних педагогічних умов для організації навчально-пізнавальної діяльності студентів, яка передбачала введення в навчальний процес експериментальних вузів оновленого змісту диригентсько-хорових курсів, а також організаційних форм і методів, що забезпечило якісні перетворення в структурі і характеристиці компонентів навчально-пізнавальної діяльності студентів, позитивно вплинуло на їхнє ставлення до вивчення цих дисциплін, активізувало виконавську і пошукову діяльність, набуття системних, оперативних знань та вмінь, формування в них умінь самоконтролю і самооцінки, а також оцінного підходу до професійного спілкування.

4. Визначено та експериментально перевірено організаційно-педагогічну модель вивчення диригентсько-хорових дисциплін, спрямовану на ефективне формування компонентів навчально-пізнавальної діяльності студентів. Вона включає: 1) педагогічні умови (організаційні і методичні); 2) етапи педагогічної роботи; 3) форми педагогічної роботи; 4) форми музично-просвітницької діяльності в позанавчальний час. Про ефективність запропонованої моделі свідчать якісні і кількісні показники, що підтверджують доцільність її впровадження в практику музично-педагогічних факультетів педагогічних інститутів.

Проблема формування навчально-пізнавальної діяльності майбутніх вчителів музики не вичерпується цим дисертаційним дослідженням, а передбачає подальше її розроблення за такими аспектами: індивідуалізація та диференціація навчально-пізнавальної діяльності студентів музично-педагогічних факультетів; особливості професійного самовизначення майбутніх вчителів музики; формування готовності майбутніх вчителів музики керувати навчально-пізнавальною діяльністю учнів загальноосвітніх шкіл.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях дисертанта:

1. Костенко Л.В. До питання професійної підготовки вчителя музики // Соціальна педагогіка і адаптивність особистості: Науково-методичне видання за ред. В.Слюсаренка та ін.-К: Мрія, 1994.- С.258- 261.

2. Біла Н.Л., Булатова Е.І., Коваль Л.Г., Корецький М.І., Костенко Л.В., Чекан Ю.І. Навчально-диференційовані завдання в індивідуальному навчанні студентів музично-педагогічних факультетів, Ніжин: НДПІ, 1989.-54 с. (у співавторстві) (авт.-14 с.)

3. Костенко Л.В. Деякі аспекти організації практикуму роботи з хором (на прикладі вивчення народної пісні) // Народна пісня та впровадження її в навчально-виховний процес в умовах відродження національної культури: Матеріали республіканської науково-практичної конференції. - Ніжин, 1991.-С.63-64.

4. Костенко Л.В. Використання музичного мистецтва у виховній роботі учнівської молоді. //Матеріали Всеукраїнської науково-творчої конференції "Художня культура: проблеми, перспективи". - К., 1995 - С.127-131.

5. Костенко Л.В. До питання про професійну спрямованість вокально-хорових дисциплін на музично-педагогічному факультеті //Тези доповідей міжвузівської науково-практичної конференції "Шляхи вдосконалення професійно-педагогічної підготовки вчителя в умовах перебудови середньої і вищої школи".-Ч.2.-Ніжин, 1990.-С.94.

6. Костенко Л.В., Шумська Л.Ю. Формування духовної культури особистості засобами хорового мистецтва //Тези доповідей на Міжнародній науково-методичній конференції "Актуальні проблеми гуманітарної освіти та виховання духовної культури студентів у сучасних умовах". - К.1996.- С.226-228 (у співавторстві). (авт. -- 1 с.)

Костенко Л.В. Педагогічні умови організації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів музики. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01. – теорія та історія педагогіки. – Національний педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова, Київ, 1998.

В дисертації досліджується проблема організації навчально-пізнавальної діяльності студентів в процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін. Встановлено, що навчально-пізнавальна діяльність майбутніх учителів музики являє собою сукупність чотирьох основоположних компонентів: мотиваційного, теоретичного, операційного та оцінного. Запропоновані педагогічні умови організації навчально-пізнавальної діяльності, критерії та рівні сформованості її компонентів, дидактична модель вивчення диригентсько-хорових дисциплін. Основні результати праці знайшли практичне застосування в організації навчання на музично-педагогічних факультетах педагогічних закладів вищої освіти.

Ключові слова: навчально-пізнавальна діяльність, дидактична модель, педагогічні умови, педагогічна технологія.

Костенко Л.В. Педагогические условия организации учебно-познавательной деятельности будущих учителей музыки. – Рукопись.

Дисертація на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01. – теория и история педагогики. - Национальный педагогический университет им. М.П.Драгоманова, Киев, 1998.

В дисертации исследуется проблема организации учебно-познавательной деятельности студентов в процессе изучения дирижерско-хоровых дисциплин. Установлено, что учебно-познавательная деятельность будущих учителей музыки представляет собой совокупность четырех основополагающих компонентов: мотивационного, теоретического, операционного и оценочного. Предложены педагогические условия организации учебно-познавательной деятельности, критерии и уровни сформированности ее компонентов, дидактическая модель изу-

чения дирижерско-хоровых дисциплин. Основные результаты работы нашли практическое применение в организации обучения на музыкально-педагогических факультетах педагогических учреждений высшего образования.

Ключевые слова: учебно-познавательная деятельность, дидактическая модель, педагогические условия, педагогическая технология.

Kostenko L.V. Pedagogical conditions of educational-cognitive activities of future teachers of music. - Manuscript.

The dissertation for the scientific degree of candidate of theory of education-13.00.01 (Ukrainian Pedagogical University after Dragomanov-Kyiv, 1998.)

This dissertation is devoted to the problem of organization of educational-cognitive activities of students at the classes of conductor training and chorus studies. It is established that the structure of educational-cognitive activities consists of four main components: motivational, theoretical, operational, appreciational.

Pedagogical conditions, criteria and stages of formation of these components, didactic model of conductor training and chorus studies are proposed in the dissertation. The results of the work have found an application for organization of studies at the musical-pedagogical departments of pedagogical institutes.

Key words: educational-cognitive activities, didactic model, pedagogical conditions, pedagogical technology.

Підписано до друку 16. 01. 1998р. Об'єм 0,8 . Формат 60x84 1/16.
Друк офсетний. Тир. 100 прим. Зам. 6 . Безкоштовно.

252030, м. Київ, вул. Пирогова, 9, кім. 221-а.
Редакційно-видавничий відділ ННУ ім. М.П. Драгоманова.

